

Η Λογοτεχνία για το έπος του '40 (Ηρακλής Ψάλτης, φιλόλογος)

/ [Πεμπτούσια](#)

Τέτοιες μέρες, παραμονές της επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου, συνήθως, στα σχολεία ασχολούμαστε με λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στα γεγονότα αυτά. Προβληματιζόμαστε για το περιεχόμενό τους, τις ιδέες που αναπτύσσουν, για την οπτική με την οποία τα προσεγγίζουν, για την τεχνική γραφή τους, το ύφος τους και για την διακειμενικότητά τους.

Οι έλληνες δημιουργοί εμπνεύστηκαν από το έπος του '40, **και με βάση το βιβλίο της Λογοτεχνίας της Β΄ Λυκείου** συναντάμε κείμενα που:

- «δικαιολογούν» την συμμετοχή μας σ' αυτό το αιματοκύλισμα των λαών με την εκ βαθέων εξομολόγηση **του Στέλιου Ξεφλούδα (1902 - 1984)** στο «Οι άνθρωποι του μύθου», όπου τονίζει ότι η υπεράσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας μας υποχρέωσε να αντισταθούμε :

...

Οι άνθρωποι πηγαίνουν στη γραμμή, ο ένας πίσω απ' τον άλλο, προς το θάνατο, κατάντησαν το μόριο της σκόνης του κάθε δρόμου. Σκοτώνουν και σκοτώνονται χωρίς να θέλουν. Ο πόλεμος είναι ένα έγκλημα που γίνεται με ένδυμα επίσημο και μ' όλα τα παράσημα στο στήθος. Το χρυσάφι και ο πόλεμος, ο πόλεμος και το χρυσάφι αυτή είναι η ιστορία ως τώρα του κόσμου. Όμως αυτός ο πόλεμος είναι δίκαιος. Πολεμάμε για να μην υποφέρει ο άνθρωπος απ' τον άνθρωπο, να μη σκοτώνει ο άνθρωπος τον άνθρωπο, πολεμάμε για να μην υπάρχει ο πόλεμος, να μην υπάρχει στον κόσμο κανένας φασισμός, να μην υπάρχουν δικτάτορες, να απαλλαγεί απ' τη δικτατορία η χώρα μας. Κάνουμε το χρέος μας απέναντι στον άνθρωπο, όχι απέναντι στο Θεό. ... (απόσπασμα)

Ø Ο Άγγελος Τερζάκης (1907-1979) στο έργο του *Ο Απρίλης* αναφέρεται στον πόλεμο του '40 και αποκαλύπτει όλες τις «πτυχές» του Έλληνα, βοηθώντας μας να διακρίνουμε και την άλλη μας πλευρά, όχι μόνο την φωτεινή / ηρωική, αλλά και την σκοτεινή / αντιηρωική:

Ε, παιδί! Φέρε εδώ μια μερίδα λουκουμάδες, στο συνάδελφο!

— Όχι, ευχαριστώ, έφαγα, έκανε ο τραυματίας.

— Δεν πειράζει, τρως άλλη μια. Εγώ κερνάω!

Ντράπηκε κείνος ν' αρνηθεί το κέρασμα. Κι ώσπου να 'ρθουν οι λουκουμάδες, ο Μελετίου τον είχε καταφέρει πάλι κάτι να περιγράψει, εντυπώσεις σκόρπιες από τις μάχες.

— Φωνάζετε «αέρα» όταν ορμάτε στην επίθεση;

— Γιατί να φωνάζουμε;

— Έλληνες δεν είσαστε; Οι Έλληνες, όταν ορμούν στη μάχη, φωνάζουν «αέρα»!

— Μα... γίνεται, βλέπεις, τέτοιος σαματάς. Όλμοι, πολυβόλα, πυροβολικό... Τι να τις κάνεις τις φωνές!

— Όχι, οι Έλληνες στην επίθεση φωνάζουν «αέρα»! Είναι ωραίο!

Το φανταράκι ζάρωσε ντροπιασμένο. Αυτό δεν το είχε συλλογιστεί.

— Και η επίθεση γίνεται βέβαια εφ' όπλου λόγχη, συνεχίζει ο Μελετίου ακατάβλητος.

— Άμα είναι ανάγκη...

— Και οι τσολιάδες, ε; Το τσαρούχι!

— Ποιο τσαρούχι;

— Των τσολιάδων, διάολε!

— **Οι τσολιάδες, απάνω, δε φοράνε τσαρούχια.**

— Δε φοράνε τσαρούχια;

— Όχι.

— Και γιατί δε φοράνε τσαρούχια;

— **Γιατί τα τσαρούχια γλιστράνε στα βράχια. Αρβύλες φοράνε, να, σαν κι εμάς.**

Καταπληχτικά πράματα. Ήρθαν οι λουκουμάδες. Σεμνός ο φανταράκος, πήρε το πιρούνι του, έκανε ν' αρχίσει· όμως δεν τ' αποφάσιζε. Με το κεφάλι σκυφτό, περίμενε ολοένα κάτι να τον ρωτήσουν. Ίσως και να φοβότανε πως, παρ' όλα όσα έχει πει, δεν το ξόφλησε ακόμα το κέρασμα.

— Φάε τώρα τους λουκουμάδες σου, κάνει μεγαλόψυχα ο Μελετίου και τον αφήνει ήσυχο για λίγα λεπτά.

Πάνω όμως που ο ανώνυμος συνάδελφος κόντευε να τελειώσει τη μερίδα του, καινούρια εξόρμηση:

— Θα ξαναπάς στο μέτωπο;

— **Θα ξαναπάω.**

— Σ' αρέσει;

— ...

Η παρέα των γραμματισμένων γέλασε γύρω, με νοήματα σύνθετα: πονηριά, συγκινημένη συμπάθεια, απόκρυφη περηφάνια. Σε λίγες μέρες θα τραβούσανε κι αυτοί για κει πάνω, θα βαφτίζονταν στην κολυμπήθρα των ηρώων. Φρίκη γοητευτική... **Κι όμως, ο Μελετίου, κάπου θα τα κατάφερνε πάλι να κολλήσει, ούτε κουβέντα! Όπως σκάλωσε στη συζυγαρχία, θα τα κατάφερνε να χωθεί και σε καμιά γωνιά ακόμη πιο προφυλαγμένη κι άνετη: βοηθός σιτιστή, συσσιτιάρχης, αποθηκάριος, οτιδήποτε. Από το στρατόπεδο της Αγίας Παρασκευής, στην Αθήνα, άλλο δεν έκανε παρά να έχει το ληστρικό μάτι ξύπνιο, το εμπορικό του δαιμόνιο άγρυπνο, ν' αρπάξει την πρώτη ευκαιρία. Όχι πως θα δειχνότανε κατώτερος σε θάρρος από άλλους, αν το 'φερνε η κατάρα να βρεθεί κι αυτός μια μέρα στη ζώνη της φωτιάς. Όμως, από ένα είδος ψυχόρμητο, το θαρρούσε καθήκον απέναντι στον εαυτό του, ζήτημα φιλότιμου, να εξαντλήσει πρώτα κάθε δυνατότητα διαφυγής, κάθε περιθώριο κατεργαριάς, για να ξεχωρίσει έτσι από το κοπάδι των κουτών, που πολεμάνε αδιαμαρτύρητα. Να διατρανώσει την εξυπνάδα του.**

— Άλλη μια λουκουμάδες, συνάδελφε;

— Όχι, όχι! έκανε πανικόβλητος ο φανταράκος.

Σηκώθηκε ευχαριστώντας.

— Λοιπόν, καλή τύχη! τον κατευόδωσε ο Μελετίου.

Ο τραυματίας έκανε ένα αδέξιο νόημα γι' αποχαιρετισμό. Ύστερα, τραμπαλίζοντας το σκεβρωμένο του κορμάκι, βγήκε στο δρόμο.

Ο Μελετίου τον είχε ακολουθήσει με τα μάτια ώσπου χάθηκε πέρα. Και τότε είπε στην παρέα, τεντώνοντας τα φρύδια του μ' έμφαση:

— **Λοιπόν, είδατε, βρε παιδιά, τι απλοί που είναι οι ήρωες; ούτε που τον πιάνει το μάτι σου αυτόν εδώ. Κι όμως!**

- Ο νομπελίστας ποιητής Γιώργος Σεφέρης (1900-1971) στον **Τελευταίο Σταθμό** μας μιλάει με «παραμύθια και παραβολές» για να μας αποκαλύψει σκληρές αλήθειες για τον πόλεμο, τον άνθρωπο, την Ελλάδα, την ιδιοτέλεια των πολιτικών και να μας επιτρέψει στο τέλος να αισθανθούμε αισιόδοξοι μιλώντας για τον ήρωα:

...

ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας.

Κι α σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές

είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη

δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή

πηγαίνουμε, στα σκοτεινά προχωρούμε...»

95

γιατί είναι αμίλητη και προχωράει·

στάζει τη μέρα, στάζει στον ύπνο

μνησιπήμων πόνος.

Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω για ήρωες: ο Μιχάλης 90

που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές απ' το νοσοκομείο

ίσως μιλούσε για ήρωες όταν, τη νύχτα εκείνη

που έσερνε το ποδάρι του μες στη συσκοτισμένη πολιτεία,

ούρλιαζε ψηλαφώντας τον πόνο μας· «Στα σκοτεινά

πηγαίνουμε στα σκοτεινά προχωρούμε»

Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.

Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσουν.

Cava dei Tirreni, 5 Οκτωβρίου 1944

(απόσπασμα)

- Ο δεύτερος έλληνας νομπελίστας ποιητής, ο **Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)**, στο έργο του **Άξιον Εστί και** στο απόσπασμα που επιλέγεται **στο σχολικό εγχειρίδιο** (Τα Πάθη, άσμα η') αναφέρεται στις άθλιες συνθήκες ζωής μετά την γερμανική εισβολή και κατοχή, τον ευτελισμό του ανθρώπου, τη θλίψη των γυναικών για τον θάνατο των ανδρών και των αγοριών τους. **Τέλος, η απόγνωση γίνεται ελπίδα με το χέρι της αντίστασης που θα γράψει στους τοίχους ΨΩΜΙ και ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ...**

ΓΥΡΙΣΑ τα μάτια * δάκρυα γιομάτα

κατά το παραθύρι

Και κοιτώντας έξω * καταχιονισμένα

τα δέντρα των κοιλάδων

Αδελφοί μου, είπα * ως κι αυτά μια μέρα

κι αυτά θα τ' ατιμάσουν

Προσωπιδοφόροι * μες στον άλλο αιώνα

τις θηλιές ετοιμάζουν

Δάγκωσα τη μέρα * και δεν έσταξε ούτε

σταγόνα πράσινο αίμα

Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή μου πήρε

τη θλίψη των φονιάδων

Μες στης γης το κέντρο * φάνηκε ο πυρήνας

που όλο σκοτεινιάζει

Κι η αχτίδα του ήλιου * γίνηκεν, ιδέστε

ο μίτος του Θανάτου!

Ω πικρές γυναίκες * με το μαύρο ρούχο

παρθένες και μητέρες

Που σιμά στη βρύση * δίνετε να πιούνε

στ' αηδόνια των αγγέλων

Έλαχε να δώσει * και σε σας ο Χάρος

τη φούχτα του γεμάτη

Μεσ' απ' τα πηγάδια * τις κραυγές τραβάτε

αδικοσκοτωμένων

Τόσο δεν αγγίζουν * η φωτιά με το άχτι

που πένεται ο λαός μου

Του Θεού το στάρι * στα ψηλά καμιόνια

το φόρτωσαν και πάει

Μες την έρμη κι άδεια * πολιτεία μένει

το χέρι που μονάχα

Με μπογιά θα γράψει * στους μεγάλους τοίχους

ΨΩΜΙ ΚΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Οι πνευματικοί άνθρωποι της εποχής, οι δημιουργοί, «κατέγραψαν» τα γεγονότα με αντικειμενικότητα, ειλικρίνεια, αυτοκριτική διάθεση αλλά και με αισιοδοξία για μια καλύτερη, ποιοτικότερη, ανθρωπινότερη ζωή. **Την τελευταία την απέδωσαν αποκλειστικά στους ήρωες, στο «φαναράκι, στον Μιχάλη, στο χέρι της αντίστασης», δηλαδή στο λαό. Μπορεί κανείς να αμφιβάλλει γι' αυτό;**